

A cseh külpolitikai identitás és a visegrádi együttműködés

Czech Foreign Policy Identity and the Visegrad Cooperation

Garai Nikolett

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.2

Összefoglaló: A 2021-es képviselőházi választások kormányváltáshoz vezettek Csehországban, így nem lehetett tudni, vajon milyen irányba fog haladni a cseh külpolitika a Petr Fiala által vezetett ötpárti koalíciós kormány irányítása alatt. Magyarország szempontjából az egyik legfontosabb kérdés, hogy mekkora szerepet kap az európai integráció és a visegrádi együttműködés az új kormány napirendjén. A modern cseh külpolitikai identitás elemeinek a feltérképezése segíthet megérteni, hogy a Fiala-kormány milyen mozgástérrel rendelkezik, milyen korlátokkal szembesül, és milyen történelmi félelmek/komplexusok hatnak a hagyományos cseh külügyi gondolkodásból fakadóan. A tanulmány legfontosabb célja ezért az, hogy átfogó képet adjon a modern cseh külpolitikai identitás elemeiről, és a kisállami tanulmányok konstruktivista iskolájának alapvetéseire támaszkodva megvizsgálja a visegrádi együttműködésnek az abban betöltött szerepét.

Kulcsszavak: Csehország, cseh külpolitikai identitás, *Manifesto Project*, V4

Abstract: *The parliamentary elections of 2021 brought a change of government in the Czech Republic. This raised the question that in what direction the Czech foreign policy will move under the leadership of the five-party coalition government led by Petr Fiala. What role will the European integration and the Visegrad Cooperation play for them? This is one of the most important questions for the Hungarian government as well. Mapping the elements of the modern Czech foreign policy identity can help to understand the room for maneuver of the Fiala government, the constraints they face, and the historical fears/complexes arising from traditional Czech foreign policy thinking that influences the actors of foreign policy making. This study, therefore, provides a comprehensive picture of the elements of modern Czech foreign policy identity and examines the role of the Visegrad Cooperation in it, drawing on the fundamentals of the constructivist school of small state studies.*

Keywords: *Czech Republic, Czech foreign policy identity, Manifesto Project, V4*

Bevezetés

A 2021-es képviselőházi választások kormányváltáshoz vezettek Csehországban. A Polgári Demokrata Párt (*Občanská demokratická strana*, ODS), a TOP 09 (*Tradice Odpovědnost Prosperita*), a Kereszténydemokrata Unió – Csehszlovák Néppárt (*Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová*, KDU–ČSL), a Cseh Kalózpárt (*Česká pirátská strana*) és a Polgármesterek és Függetlenek Pártjának (*Starostové a nezávislí*, STAN) képviselőinek részvételével egy ötpárti koalíciós kormány alakult, Petr Fiala vezetésével. Magának a parlament alsóházának (a képviselőháznak) az összetétele is jelentősen megváltozott, ugyanis a tradicionális baloldali pártoknak – az önálló Csehország megalakulása óta először – nem sikerült bekerülniük. E két nagy változás felvetette a kérdést, hogy milyen irányba fog haladni a cseh külpolitika. Ez két szempontból is rendkívül aktuális felvetés.

Egyrészt az új cseh kormány külpolitikai irányvonala egész Európa számára kiemelkedő jelentőségű lesz, hiszen 2022 második felében Csehország tölti majd be az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztségét, így az új kabinetnek lehetősége nyílik az Európa jövőjéről szóló vitában nagyobb befolyással részt venni és a közép-európai országok érdekeit képviselni. Ez azonban nehézséget okozhat egy olyan kisállam számára, mint Csehország (Garai, Koncz-Kiss és Szalai, 2017, 90. o.), amely a korlátozott materiális kapacitásai miatt (például a rendelkezésre álló munkavállalók és erőforrások tekintetében) strukturális hátrányba kerülhet az Európai Unióban a nagyobb tagállamokkal szemben (Panke, 2010). Másrészt Csehország 2023 júliusában veszi át a Visegrádi csoport éves elnökségét Szlovákiától, így a Fiala-kormány a közös visegrádi prioritásokat is befolyásolhatja majd.

Magyarország szempontjából a magyar–cseh bilaterális kapcsolatok jövőjén kívül az egyik legfontosabb kérdés, hogy milyen szerepet kap az európai integráció és a visegrádi együttműködés az új kormány külpolitikájában. Erre egyelőre nehéz megjósolni a választ, de az

önálló Csehország orientációjának és prioritásainak a megértéséhez az elemzők számára útmutatóként szolgálhat a cseh külpolitikai identitás tanulmányozása. Habár ez utóbbi nem konstans, a különböző hatások miatt folyamatosan formálódik, az egyes elemeinek a feltérképezése mégis segíthet kideríteni, hogy a kormány milyen mozgástérrel rendelkezik, milyen korlátokkal szembesül, és milyen történelmi félelmek/komplexusok hatnak rá a hagyományos cseh külpolitikai gondolkodásból fakadóan. E tanulmányban ezért három, egymással szorosan összefüggő kérdésre keresem a választ:

- Milyen elemekből tevődik össze a rendszerváltás utáni cseh külpolitikai identitás, és melyek azok az elemei, amelyek még ma is meghatározóak?
- Milyen szerepe van a visegrádi együttműködésnek a cseh külpolitikai identitásban?
- A Petr Fiala vezette ötpárti kormánykoalíció egyes pártjainak milyen külpolitikai elképzelései vannak az európai integrációval és a visegrádi együttműködéssel kapcsolatban?

A tanulmányban először a kutatás tárgyához kapcsolódó két legfontosabb fogalom, a külpolitika és a külpolitikai identitás meghatározását ismertetem. Ezt követően bemutatom a vizsgálódásom során használt módszertant. (Az elemzés elméleti keretrendszerét a kisállami tanulmányok szociálkonstruktivista iskolájának a felvetései adják.) Majd a külpolitikai identitás meghatározó elemeit jelentő normatív és kognitív tényezőket foglalom össze. Végezetül pedig a jelenlegi kormánypártok külpolitikai identitását vizsgálom, a 2010 és 2017 közötti választási programjaik tartalomelemzése segítségével.

A külpolitikai identitás meghatározása

Az alkalmazott módszertan részletezése előtt érdemes kitérni a legfontosabb fogalmak rövid bemutatására és definiálására. A tanulmány során – Jean-Frédéric Morin és Jonathan Paquin értelmezéséhez hasonlóan – a „külpolitika” tágabb definícióját tekintem az irányadónak.

E szerint az a nemzetközi környezetben működő független politikai hatalmak tevékenységeit meghatározó cselekvések vagy szabályok összessége. Ebből következik, hogy egy ország külpolitikáját nemcsak a cselekvései teszik ki, hanem az államnak a világban elfoglalt helyéről alkotott sajátos felfogása, valamint a nemzeti érdekekről szóló és az azok védelmét lehetővé tevő külpolitikai alapelvek is a részét képezik (Morin és Paquin, 2008, 3. o.). Ez a megfogalmazás átfedésben van a nemzetközi kapcsolatok elmélete (IR) konstruktivista iskolájának az alapvető téziseivel, amelyeket a tanulmány elméleti keretrendszerével foglalkozó fejezetében fogok ismertetni.

A külpolitika mellett az identitás is kulcsfogalomként szerepel az elemzésben. Az Abdelal és társai mérföldkőnek számító tanulmányában szereplő meghatározás alapján (Abdelal, Herrera, Johnston és McDermott, 2006, 696. o.) a külpolitikai identitást két dimenzió mentén vizsgálom: a tartalma (*content*) és a körülötte kialakult versengés (*contestation*) felől. A tartalom az adott kollektív identitás jelentését írja le, és négyféle kategóriában jelenhet meg: konstitutív normák, társadalmi célok, relációs összehasonlítások és kognitív modellek formájában. A versengés az adott identitáscsoporton belül az identitás tartalmát illető egyetértés mértékére utal. A tanulmányban mindezek fényében – a fellelhető szakirodalom és a rendelkezésre álló hivatalos dokumentumok alapján – mutatom majd be a modern cseh külpolitikai identitást meghatározó elemeket. Ezek közé tartoznak a külpolitikai gondolkodást meghatározó normatív tényezők, valamint a közös társadalmi célok mentén kialakult külpolitikai prioritások.

Ehhez fontos tisztázni, hogy mit értünk közös társadalmi célok alatt. A következő példa jól szemlélteti ezeket. A Szovjetunió összeomlása után felszabadult országok a nemzeti identitásukra hivatkozva az Európához való visszatérést tűzték ki társadalmi célul. Az orosz befolyási övezetből való kilépést ugyanis az európai politikai és társadalmi világba való egyfajta visszatérésként értelmezték, amelyből a Szovjetunió kiszakította őket (Abdelal *et al.*, 2006, 698. o.). Ahogy azt majd látni fogjuk, Csehország esetében is hasonló társadalmi célokon alapul a rendszerváltás utáni külpolitika.

Ami a versengés dimenzióját illeti, fontos kiemelni, hogy az identitás jelentésének a sajátos értelmezéseit az adott csoportba tartozók néha széles körben elfogadják, máskor pedig csak elenyészően. Valójában minél távolabb kerülnek egymástól a kollektív identitás versengő értelmezései, az annál inkább feldarabolódik a csoport céljainak vagy kapcsolatainak az ellentmondó értelmezéseire (Abdelal *et al.*, 2006, 698. o). Emiatt érdemes néhány szót ejteni a cseh külpolitikát leginkább meghatározó és alakító, egymással versengő aktorokról is.

A cseh belpolitikai rendszer sajátosságaiból adódóan a külpolitika iránya a miniszterelnökség, a külügyminisztérium és az államfő intézménye közötti kompromisszumok eredményeként alakul ki. Az államfőnek a külpolitikára gyakorolt befolyása annak hatására növekedett meg, hogy az alkotmánymódosítás (2013) óta a köztársasági elnököt közvetlenül választják (Garai, 2018, 7. o.). Az arányosság elvén alapuló cseh választási rendszer jellegzetességei következtében az önálló Csehország megalakulása óta mindig koalíciós kormány jött létre, így a miniszterelnökség és a külügyminisztérium – a koalíciós szerződéseknek megfelelően – általában másik párt irányítása alatt állt. Emiatt a cseh külpolitikai gondolkodást meghatározó alapelvek mellett szükség van az egyes pártok elképzeléseinek a tanulmányozására is, hogy megismerjük, az egymással versengő pártok (identitás csoportok) milyen normatív tényezők mentén gondolkodnak a külpolitika irányáról és prioritásairól.

A három említett kulcsfontosságú intézmény élén álló vezetők sokszor egymással ellentétes retorikát használnak, s így folytatnak egyensúlypolitikát a nagyhatalmakkal szemben. Erre a „hármasságra” jó példa az Andrej Babiš (ANO 2011) miniszterelnöksége alatt a cseh–kínai kapcsolatokról folyt diskurzus, amikor is Babiš, Tomáš Petříček (Cseh Szociáldemokrata Párt, *Česká strana sociálně demokratická*, ČSSD) külügyminiszter¹ és Miloš Zeman államfő (Polgári Jogok Pártja – Zemanék, *Strana práv občanů – zemanovci*, SPOZ) kijelentései jelentősen eltértek. Míg a külügyminisztérium kritikusan szemlélte

1 Tomáš Petříček 2018 októbere és 2021 áprilisa között töltötte be a külügyminiszteri pozíciót a Babiš-kormányban.

a Kínával való politikai és gazdasági kapcsolatokat alakulását, addig Zeman pozitívan értékelte azok kiépítését, Babiš pedig a két másik közötti álláspontra helyezkedett (Garai (szerk.), 2020, 6. o.).

A Kína-politika kapcsán érdemes kiemelni a cseh parlament felsőházának, a szenátusnak a szerepét is, amely a Tajvannal való bilaterális kapcsolat tekintetében fontos szereplővé vált. Miloš Vystrčil (ODS), a szenátus elnöke 2020 augusztusában egy több mint 100 tagú, üzletemberekből, akademikusokból és hét felsőházi képviselőből álló delegáció élén Tajvanra látogatott (Fang, 2020). A helyi parlamenthez intézett beszédében a szigetnek a függetlenséghez való jogát emelte ki, s ennek hatására Peking Vystrčil elleni retorzióval fenyegetőzött, ami diplomáciai botrányt okozott. A cseh külügyminisztérium behívatta Kína prágai nagykövetét (Willoughby, 2020). Habár Petříček nem támogatta a tajvani látogatást (hiszen a hivatalos cseh álláspont szerint az ország tiszteletben tartja az „egy Kína” elvet), határozottan elutasította a kínai külügyminiszter, Vang Ji reakcióját, amely szerinte Csehország szuverenitása ellen irányult, és a fenyegetések nem elfogadhatóak két szuverén ország bilaterális kapcsolataiban (Lazarová, 2020).

Az említett példa jól illusztrálja, hogy a Kína-politikával kapcsolatban is egymással versengő elképzelések találhatók a külpolitikai diskurzusban, amelynek a mozgatórugói az egyes pártok és azoknak a külpolitikai identitásról alkotott képük. A tanulmány során ezért az egyes kormánypártok külpolitikai elképzeléseit is vizsgálunk, amihez a *Manifesto Project Dataset*² (MPD) nevű adatbázis kódrendszere nyújt segítséget. Az adatbázisból a cseh politikai pártok preferenciái is megismerhetők a választási programjaik összehasonlító tartalomelemzése (*comparative content analysis*) által (Volkens *et al.*, 2021).

2 A *Manifesto Project Dataset*et eredetileg a Manifesto Research Group (MRG) hozta létre az 1970-es évek végén. Az 1990-es és a 2000-es években a munkát *Comparative Manifestos Project* (CMP) néven a Berlieni Társadalomtudományi Kutatóközpont (WZB) folytatta. 2009 óta a *Manifesto Research on Political Representation* (MARPOR) nevű projekt révén frissítik és bővítik az adatkészletet (*Manifesto Project*, 2021).

Módszertan

Abdelal és társainak a már idézett tanulmánya szerint a tartalom-elemzés megfelelő mód az identitásnak mint változónak a vizsgálata. A tartalomelemzés egysége az „üzenetkomponens”, amely kvantitatív módon mérhető. Míg a diskurzuselemzés során az elemző az értelmezési készségeire támaszkodik annak érdekében, hogy az olvasó és a vizsgált szöveg vagy gyakorlat között közvetítsen, addig a tartalomelemzés célja a közvetítés korlátozása. A tartalomelemzés során egy olyan, a kiválasztott kulcsszavak és a kifejezésekhez rendelt kategóriák előfordulásának a gyakoriságát mutató kódolási séma létrehozása a cél, amely elősegíti az egyes szövegrészek mennyiségi és tartalmi elemzését (Abdelal *et al.*, 2006, 704. o.).

Peter L. Berger és Thomas Luckmann szerint a választási programokat azért érdemes tanulmányozni, mert azok kifejezik a pártok álláspontját és preferenciáit, amelyek utóbb beépülhetnek a kormányzati politikába (Berger és Luckmann, 1991). A liberális demokratikus rendszerekben a pártok egyik funkciója a politikai célok alkotása és meghatározása, kiáltványok/programok megfogalmazásával. A programjaikat ezért bizonyos értelemben úgy is értelmezhetjük, mint olyan szövegeket, amelyek meghatározott politikák és politikai preferenciák keretezését (*framing*) segítik elő, s ezáltal hozzájárulhatnak a valóság társadalmi felépítéséhez (Hloušek és Kaniok, 2021, 5. o.). A cseh pártok általában kiterjedt választási programokat készítenek, amelyekben megfogalmazzák a megválasztásuk esetén követendő célokat, s így megfelelő információforrást jelentenek a külpolitikai identitásuk és politikai preferenciáik megismeréséhez (Hloušek és Kaniok, 2021, 5. o.)

A függelékben kigyűjtött kódok jelölik a *Manifesto Project Dataset*-ben megtalálható, a jelen kutatás szempontjából releváns külpolitikai preferenciákkal kapcsolatos változókat. Itt csupán a jelenlegi kormánypártok, tehát az ODS, a KDU–ČSL, a TOP 09, a STAN, valamint a Cseh Kalózpárt választási programja kerül górcső alá.

Az adatok feldolgozása közben (2022. január és március közötti időszak) már az elején két módszertani probléma is felmerült. Egyrészt az, hogy a 2021-es képviselőházi választásra készített programokat még nem sikerült feldolgoznia a Manifesto Projectnek, így az adatbázis alapján csak 2017-ig tudjuk nyomon követni az egyes kódok előfordulásainak a változását. Ezért a vizsgált időszak 2010 és 2017 közé esik. Másrészt a visegrádi együttműködéssel kapcsolatos álláspontok nem képezik a Manifesto Project összehasonlító tartomelemzésének a részét, így nincs erre vonatkozó kód sem az adatbázisban. A *Manifesto Corpus* gyűjteményében viszont megtalálhatók az eredeti forrásdokumentumok, így a következő kulcsszavak alapján feltérképezhetők az azzal kapcsolatos elképzelések: Visegrádi csoport, visegrádi négyek, V4, visegrádi együttműködés.³

A továbbiakban először a tanulmány elméleti keretrendszerét ismertetem, majd a cseh külpolitikai identitás jellegzetességeit mutatom be, az elsődleges és másodlagos forrásként rendelkezésre álló szakirodalom és hivatalos dokumentumok alapján. Ezt egy rövid áttekintés követi a 2021-es cseh képviselőházi választásoknak az aktuálpolitikára gyakorolt hatásáról. Végezetül pedig a cseh kormánypártok külpolitikai elképzeléseibe nyerhetünk betekintést.

Csehország külpolitikai identitása

Kisállami elméletek és külpolitikai identitás

A kutatás elméleti keretrendszerét a kisállami tanulmányok konstruktivista iskolája adja, amely segít megérteni a cseh külpolitikai identitás legfontosabb elemeit. A kisállami elméletek alapvetése, hogy az országok mérete (független változó) befolyásolja a nemzetközi viselkedésüket (függő változó). A vonatkozó szakirodalom egyik legnagyobb elméleti és módszertani gyengesége viszont az, hogy káosz uralkodik a magát a kutatás tárgyát képező kisállam fogalma körül, ugyanis

3 A kulcsszavak cseh megfelelői: *Visegrádská skupina*, *Visegrádské čtyřky*, *V4*, *Visegrádská spolupráce*, *formátu Visegrádské skupiny*.

nincs konszenzus arról, hogy milyen kritériumok alapján lehet egy országot annak minősíteni (Beyer, Gstöhl, Ingebritsen és Neumann, 2006; Thorhallsson és Wivel, 2006; Garai *et al.*, 2017). Egy állam méretét többféleképpen is meghatározhatjuk – attól függően, hogy éppen milyen elméleti keretrendszerben gondolkodunk. A „kis méretet” különböző aspektusokból lehet megközelíteni. Ehhez alapot szolgáltathatnak például az állam materiális erőforrásai (pl. népességarány, gazdasági teljesítmény, katonai erő stb.), egy adott intézményen vagy szociális közösségen belüli befolyásolási képessége, de akár a kisállami identitás is (Szalai, 2021). Attól függően, hogy a realista/neorealista, a liberális/neoliberális vagy a posztmodern IR-iskolák keretei között végezzük a kutatást, a kisállami definíciókat általában három kategóriába tudjuk sorolni: materiálisba, kvalitatívba és relációsba (Garai *et al.*, 2017).

Ahogy korábban említettem, e tanulmányban a konstruktivista iskola alapvetései mentén közelítjük meg a kisállamok fogalmát. Azok szerint a nemzetközi rendszer – a racionalista IR-elméletek nézetétől eltérően – közös ideák, értékek struktúráján alapul, s azok különböző érdekeket és cselekvéseket váltanak ki. Az identitás nem fix, hanem a nemzetközi közösség interakcióin keresztül jön létre. Csak az identitás meghatározása után lehet érdekeket definiálni. Ezért a nemzeti érdekek az identitás változásainak megfelelően módosulnak (Wendt, 1999). A racionalista IR-iskolák az identitást és az érdekeket külső és állandó, stabil tényezőként kezelik, míg a konstruktivizmus állandóan változásban lévő tényezőkként gondol rájuk. A nemzetközi kapcsolatokban az „állami identitás” gondolata áll a realizmus konstruktivista kritikájának és az állami szuverenitás elemzésének a középpontjában (Fearon, 1999). A konstruktivisták szerint a kisállamok identitását az államnak a saját hatalmáról, a nemzetközi porondon elfoglalt pozíciójáról alkotott képe, a saját szerepfelfogása, valamint a társadalom által konstruált tényezők (pl. eszmék, értékek, kollektív identitások) határozzák meg (Wendt, 1992; Wendt, 1999; Fearon, 1999; Stork, 2017, 217. o.). A továbbiakban a külpolitikai identitás alapjait adó ezen változókat fogom megvizsgálni Csehország szempontjából.

A cseh külpolitikai identitás meghatározó elemei

A 2015-ben kiadott, „A Cseh Köztársaság külpolitikai koncepciója” című dokumentumban Csehország helyzetét a következő szerint határozták meg: „Csehország globális viszonylatban kis, európai viszonylatban pedig közepes méretű ország. Mivel az emberi erőforrások és a finanszírozás korlátozott, a prioritások számát terület és tartalom szerint gondosan meg kell határozni” (*Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*, 2015, 2. o.).

Ebből megállapítható, hogy Csehország kisállamként definiálja önmagát. Így a konstruktivista iskola alapvetései szerint elfogadható az az állítás, hogy a cseh külpolitikai identitás egyik alapeleme a kisállamisági lét. Ez a kisállami identitás a cseh történelmi tapasztalatokból és az ország külpolitikáját meghatározó szereplők által érzékelt geopolitikai sebezhetőségből táplálkozik.

Nem a 2015-ös külpolitikai koncepció az első stratégiai dokumentum, amely kisállamként hivatkozik Csehországra: Ladislav Cabada szerint mindazok, amelyek a 2000-es években készültek, ilyen képet festenek az országról (Cabada, 2005, 41. o.). Az 1998 utáni cseh külpolitika ugyanis a Václav Klaus kormánya által meghatározott, kisállami természetű úton haladt tovább (Cabada, 2005, 42. o.).

A cseh külpolitikai érdekekkel kapcsolatos gondolkodást nagyrészt az 1989 előtti történelmi tapasztalat és a geopolitikai sebezhetőség percepciója határozza meg (Baun és Marek, 2009, 3. o.). A történeti cseh területek a történelem során rendszerint a nagyobb méretű és erősebb szomszédos országok (pl. a Habsburg Birodalom, a náci Németország vagy a Szovjetunió) fennhatósága alatt álltak. Csehország számára 1989-ig az önálló modern államiság megtapasztalására csupán a két világháború közötti időszakban (az 1918 és 1938 között fennállt első Csehszlovák Köztársaság), majd a második világháború után egy rövid időre (1945-től 1948-ig, a kommunista rezsim kezdetéig) kínálkozott lehetősége. A társadalmi tudatban meglévő, a külső uralomra vonatkozó emlékek hatására a cseh külpolitikai gondolkodásban a hazájuk sebezhetőségének és (vélt) gyengeségének a képe alakult ki (Baun és Marek, 2009, 3. o.).

Az 1990-es évek két nagy külpolitikai prioritása – a jószomszédi kapcsolatok kiépítése és az euroatlanti integrációs folyamatokhoz való csatlakozás – a stabilitás megteremtésének reményében formálódott (Weiss, 2011, 30. o.), akárcsak a többi posztkommunista kelet-közép-európai ország esetében. A kisállamok külpolitikai viselkedésére jellemző, hogy a biztonságuk szavatolását a nemzetközi intézményekben való részvételben, interdependenciák kialakításában, valamint az integrációban látják (Garai *et al.*, 2017, 39. o.). A külpolitikai mozgásterük ezáltal bővíthet, és végső soron képesek lehetnek az adott közösségen belüli befolyásuk növelésére is. Így tehát az Európai Közösséghez/Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozás klasszikus kisállami külpolitikai stratégiának számított az 1990-es évek (a Szovjetunió felbomlása és a rendszerváltások utáni) kelet-közép-európai geopolitika kontextusában (Garai, 2021). Az 1990-es években Cseh- és Morvaország Kommunista Pártján (*Komunistická strana Čech a Moravy*, KSČM) és néhány szélsőséges jobboldali politikai formáció kivételével az összes cseh párt Nyugat-Európával azonosult, így megerősödött a cseh külpolitika nyugat-európai identitása (Weiss, 2011, 28. o.).

A kisállamokra az is jellemző, hogy a külkapcsolataikban a liberális demokratikus normák és értékek előmozdítására törekednek, hiszen a biztonságukat leginkább az azok mentén szabályozott nemzetközi környezet tudja garantálni. Petr Drulák szerint a modern cseh politikai gondolkodást általában a geopolitika-ellenesség jellemezte; e hagyomány olyan 19–20. századi nagy gondolkodóktól származik, mint František Palacký, Tomáš Garrigue Masaryk, Zdeněk Nejedlý és Václav Havel. A reálpolitikai megfontolások helyett inkább a vallási, erkölcsi, jogi vagy társadalmi szempontok kerültek előtérbe számukra. Ez a külpolitikai hagyomány a szabadságot, a felelősséget és az önrendelkezést is hangsúlyozta – a geopolitikai jellegű determinista korlátok rovasára (Drulák, 2006, 435. o.). Havelre nagy hatással voltak Masaryknak a cseh demokratikus államról alkotott elképzelései, aki több vonatkozásban is foglalkozott a kisállamiság és a marginalitás témájával (Kazharski, 2019).

Az 1990-es években a cseh külpolitika alakítóinak a fősodrára még mindig a geopolitika-ellenesség volt a jellemző, s azt Václav Havel politikai erkölcsi felfogása formálta. A legfőbb kihívója Václav Klaus és az őt támogató neoliberális közgazdászok voltak, akik valamivel hajlamosabbaknak bizonyultak a realista gondolkodásra, és a külpolitikai diskurzusban időnként visszatértek a geopolitikai érvekhez (Drulák, 2012, 93. o.).

A cseh külpolitikai identitás további elemei közé tartozik az európai értékek és hagyományok melletti elköteleződés, a demokrácia és az emberi jogok támogatása, a Nyugathoz tartozás eszméje, a kiszolgáltatottságtól és az áldozattá válástól való félelem, valamint a marginalizálódás vagy a perifériára szorulás elkerülése iránti törekvés (Weiss, 2011, 29. o.; Kazharski, 2019).

Fontos kiemelni, hogy a cseh külpolitikai identitás erősen Nyugat-orientált ugyan, ez nem jelenti azt, hogy a szereplők egységes véleményen vannak a tekintetben, hogy Csehország biztonságát mely országok vagy intézmények tudják a legjobban garantálni. Az európai integrációban való részvétel mélységével kapcsolatban már az 1990-es években sem volt egyetértés közöttük, ugyanis a cseh politikai elit a jellemző biztonságpolitikai gondolkodásmód alapján két táborra szakadt: az atlantistákra és az „européerekre”. Az előbbiek szerint az európai biztonsági projektben való bármilyen részvétel összeegyeztethetetlen az Amerikai Egyesült Államokkal ápolt kétoldalú kapcsolatokkal. E táborhoz tartozott Václav Klaus, aki 1993–1998 között miniszterelnök, 2003-tól 2013-ig pedig államfő volt. Az ő politikai elképzelései mentén alakult meg a Polgári Demokrata Párt, amely a mai napig fenntartásokkal kezeli az európai integrációs projekt bizonyos elemeit, például elutasítja az euró bevezetését (Kazharski, 2019, 428. o.).

A visegrádi együttműködés szerepe a cseh külpolitikai identításban

A visegrádi együttműködésnek a cseh külpolitikai identításban játszott szerepét illetően két ellentétes irányzat alakult ki a rendszerváltás után. A Havel és Klaus közötti ideológiai különbség a regionális

együttműködésekben való részvétel szükségességéről és módjáról alkotott véleményükben is megmutatkozott. Míg Havel a visegrádi kezdeményezésben az „Európához való visszatérés” zálogát látta, amihez elengedhetetlen volt az Európai Közösséghez és a NATO-hoz történő csatlakozás – a Visegrádi csoport egyik legfontosabb célkitűzése –, addig Klaus a Nyugat által alkotott fikcióként gondolt a regionális együttműködésre. Ő a gazdasági kapcsolatokra korlátozta annak feladatát, így a V4-ek normatív szerepét sem ismerte el. Fontos azonban megjegyezni, hogy időnként Havel is kifogásolta az együttműködést, különösen a mečiar Szlovákiával (Fawn, 2006, 214. o.).

A visegrádi együttműködés elutasításának az egyik fő oka a Klaus-kormány azon meggyőződése volt, hogy mivel Csehország, amely a gazdasági átalakulás terén előrébb jár, mint a többi posztkommunista állam, az EU-tagságért folyó verseny éllóva, a kevésbé fejlett államokkal folytatott regionális együttműködés csak hátráltatná az országot, és késleltetné annak EU-csatlakozását (Baun és Marek, 2009, 10. o.). E „cseh exkluzivitás” narratívája új köntösben – az elszigetelődéstől való félelemmel kiegészülve – jelentkezik napjaink cseh külpolitikai diskurzusában. A migrációs válság kapcsán a V4-ekről kialakult negatív nyugati kép miatt a cseh külpolitikát alakító szereplők félni kezdtek attól, hogy elszigetelődnek Európán belül, és perifériára kerülnek. Ahogy azt már említettem, e két félelem a cseh külpolitikai identitás jelentős eleme. Aliakse Kazharski szerint a csehek nagy történelmi narratívái a negatív különbségtétel (*negative othering*) eszközével formálták a nemzeti identitásukat: többek között a Habsburg Birodalommal vagy a németséggel szemben határozták meg azt. E történelmi beidegződés lehet a bizonyos politikai csoportok által hangoztatott „V2+2” kialakítása – Magyarországnak és Lengyelországnak a cseh–szlovák tengelytől való elkülönítése – iránti igény alapja (Kazharski, 2019). Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy a cseh külpolitikai szereplők nem a visegrádi együttműködés szükségességét vonják kétségbe, hanem a magyar és a lengyel kormány belpolitikai lépéseitől próbálnak elhatárolódni.

A cseh külpolitikai koncepcióról szóló 2015-ös kormányzati dokumentum a V4-eken belüli együttműködést Csehország Közép-Európa-politikájának elengedhetetlen részeként írja le. Prága a V4 révén elsősorban a földrajzilag közel fekvő vagy hasonló gondolkodású más államokkal (pl. a Nyugat-Balkán és a keleti partnerség országaival) való együttműködését kívánja elősegíteni, valamint az ország érdekei védelmében a nemzetközi szintén kulcsszereplőivel folytatandó viták során támogatókkal akar rendelkezni. A V4 egyik legfontosabb célja a csoport befolyásának a növelése az Európai Unióban, a NATO-ban és más nemzetközi szervezeteken belül is. A cseh külpolitika azonban nyitott a közép-európai együttműködés egyéb formáira is – mint amilyen a cseh–szlovák–osztrák Austerlitz-formátum, amely a szomszédsági együttműködés, az energia, a közlekedés és az oktatás terét öleli fel (*Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*, 2015, 14. o.).

A leírtakból jól látható, hogy a rendszerváltás után a V4 fontossága bizonyos időszakokban megkérdőjeleződött Csehországban, azonban később mindig felerősödött az együttműködés. Mindezek fényében kijelenthető, hogy a visegrádi együttműködésben való részvétel alapvetésnek számít a cseh gondolkodásban. Mivel a külpolitikai identitás a belső (pl. új politikai irányzatok térnyerése, a pártrendszer átalakulása) és külső tényezők (pl. külső gazdasági sokkok) hatására az idő múlásával megváltozhat, érdemes figyelemmel kísérni a V4-ekről szóló narratívákban megjelenő új elemeket.

A 2021-es cseh képviselőházi választások eredménye

Ez a fejezet a 2021-es cseh képviselőházi választások eredményének a rövid ismertetést tartalmazza. Erre annak érdekében van szükség, hogy értelmezni tudjuk azon politikai pártok szerepét, amelyek választási programját a tartalomelemzés során vesszük górcső alá.

A cseh társadalmat jelentősen megosztó Andrej Babiš által vezetett – az Elégedetlen Polgárok Akciója (*Akce nespokojených občanů*, ANO 2011) és a ČSSD alkotta – kisebbségi kormánykoalíciónak 2018 és 2021 között a KSČM külső támogatásával sikerült végig talpon

maradnia. A 2021-es parlamenti választások előtt a szakértők és a közvélemény-kutatások többsége is egy, az ANO 2011, az Együtt (*Spolu*) és a Kalózok–STAN koalíció (*Piráti–STAN*) közötti rendkívül szoros versenyt vetített előre, az első mérsékelt győzelmével. Végül a három jobbközép, konzervatív ellenzéki pártot (ODS, TOP 09, KDU–ČSL) tömörítő Együtt szerezte meg a legtöbb szavazatot (27,79%), az ANO 2011 (27,12%) a második, a Cseh Kalózpárt és a STAN koalíciója pedig 15,62 százalékkal a harmadik helyen végzett. A képviselőházba rajtuk kívül a szélsőjobboldali Szabadság és Közvetlen Demokrácia Pártja (*Svoboda a přímá demokracie*, SPD) került be, 9,56 százalékos támogatottság mellett. A ČSSD (4,65%) és a KSČM (3,6%) viszont – az önálló Csehország történetében eddig példa nélkül álló módon – nem érte el az 5 százalékos bejutási küszöböt. Robert Šlachta Eskü (*Prísaha*, P) nevű pártja is csak a szavazatok 4,68 százalékát szerezte meg (*Český statistický úřad*, 2021a).

Az arányos választási rendszer sajátosságaiból adódóan 2021-ben a szavazatok 19,82 százaléka veszett el – ez elég magas arány, ha azt nézzük, hogy a választáson indult pártok közül tizenhétnek nem sikerült bekerülnie a parlamentbe. A hagyományos baloldali pártok közül a ČSSD és a KSČM is nagyon meggyengült az utóbbi évek során, ahogy ezt a mandátumaik számának a folyamatos csökkenése bizonyítja. A viszonylag hosszú múltra visszatekintő jobboldali pártok – az ODS és a KDU–ČSL – azonban ismét megerősödtek, míg a magát konzervensen elit- és rendszerellenes pártként definiáló ANO 2011 6 mandátumot veszített. Összességében tehát megállapítható, hogy a választás nagy nyertesei a jobboldali, centrista erők voltak, míg a baloldali pártok (ČSSD, KSČM, Kalózok) jelentős veszteségeket szenvedtek. A preferenciális szavazatoknak köszönhetően a STAN 33 mandátumot tudott szerezni, ám ezzel jelentősen gyengítette a koalíciós partnerét (*Český statistický úřad*, 2021a).

A 65,43 százalékos részvételi arány – ami 4,59 százalékkal magasabb, mint 2017-ben volt – még közép-európai összehasonlításban is viszonylag magasnak számít (*Český statistický úřad*, 2021b). A mandátumok megoszlása szempontjából érdemes kiemelni, hogy

az új számítási módszer miatt Babiš pártja a kevesebb megszerzett szavazata (1.458.140) ellenére is több parlamenti hellyel rendelkezik, mint az Együtt (1.493.905 voks) (*Český statistický úřad*, 2021a).

A képviselőházi választások kormányváltáshoz vezettek Csehországban. A kezdeti nehézségek után – amelyekre területi okok miatt az elemzésem nem tér ki – Petr Fiala vezetésével egy ötpárti koalíciós kormány alakult, az ODS, a TOP 09, a KDU–ČSL, a Kalózok és a STAN részvételével. A külügyminisztérium vezetése a Kalózpárthoz került.

A kormánypártok külpolitikai elképzeléseinek alakulása 2010 és 2017 között

Általános észrevételek

A cseh pártok többsége viszonylag stabil külpolitikai preferenciákkal rendelkezik. Csak a szélsőséges pártok ellenzik az európaiság és az internacionalizmus eszméjét. Ez a szociáldemokrata, a kereszténydemokrata és a liberális pártoknak a cseh pártrendszerben való állandó jelenlétének köszönhető (Hloušek és Kaniok, 2021, 14. o.). A konzervatívokat képviselő polgári demokraták sem térnek el jelentős mértékben ettől a külpolitikai orientációtól, bár fontos kiemelni, hogy bizonyos időszakokban az európaiság helyett az atlantista felfogást részesítették előnyben, illetve egyre kritikusabb hangvétellel beszélnek az EU-ról. A 2021-es parlamenti választás során a szociáldemokraták rendkívül meggyengültek, s kiestek a parlamentből, ám a Nyugattal szemben kritikus KSČM is ugyanarra a sorsra jutott, így az egyensúly továbbra is megmaradhat. A kereszténydemokraták viszont ismét tagjai lettek a – most a polgári demokraták vezetése alatt álló – kormánykoalíciónak. A STAN és a Cseh Kalózpárt is erősen Nyugat-centrikus, ezért arra lehet következtetni, hogy nem lesz jelentős mértékű változás a már részletesen ismertetett cseh külpolitikai identitásban. Azt eddig a leginkább az ANO 2011 és ČSSD Andrej Babiš által vezetett kisebbségi kormánya tette próbára.

Az adatok elemzésekor fontos észrevétel, hogy a választási programok fókuszában általában nem a külpolitikai kérdések álltak: a külpolitikai identitáshoz rendelt kódok előfordulásának a gyakorisága jóval kisebb, mint a belpolitikai ügyekhez rendelhetőké (Függelék). Csak a TOP 09 2013-as programjában szerepelt a leggyakoribb kódként az internacionalizmus. Ezt támasztja alá Vít Hloušek és Petr Kaniok közösen írt, a cseh pártok külpolitikai orientációjáról szóló tanulmánya is (Hloušek és Kaniok, 2021).

Az adatokból az is tisztán kirajzolódik, hogy a jobboldali konzervatív pártoknak (ODS, KDU–ČSL) az EU-val kapcsolatos 2013-as percepciója jelentősen romlott a 2010-es választási programban kifejezésre juttatotthoz képest, viszont a szociáldemokratáké és a liberálkonzervatívoké (TOP 09) javult (Függelék). Az ODS esetében az Európai Unióról szóló negatív említések megszorodtak 2010 és 2017 között, az internacionalizmus pozitív előfordulásai pedig folyamatosan csökkentek. A TOP 09-nél az internacionalizmus és az EU pozitív megítélése egyaránt jelentősen nőtt a vizsgált időszak alatt. Érdeemes kiemelni, hogy a külpolitikai identitás elemeit leíró kódok közül a demokrácia pozitív értékeléséhez köthető mondatelemek jelentek meg a legtöbbször. A jelenlegi kormánypártok közül a Cseh Kalózpárt és a STAN hangsúlyozta a leginkább a demokrácia fontosságát. A KDU–ČSL esetében viszont a protekcionizmust jelölő kód gyakoriságának a növekedése figyelhető meg, ami a belső piacok védelmének a kiterjesztése vagy fenntartása iránti igényre utal (per406-os jelű kód a függelékben).

A jobboldali konzervatív pártok részéről a hagyományos és/vagy valláserkölcsei értékek kedvező említésének – a hagyományos családmódel megtartására vonatkozó mondatrészeknek, a stabilitásra mint értékre való hivatkozásnak, illetve a vallási intézmények támogatásának – az aránya csökkent. Ez a KDU–ČSL esetében olyan jelentős mértékű, hogy a 2010-es programjában fellelhető összes kód közül még 6,5 százalék volt a hagyományos erkölcsöket jelölőknek az aránya, 2017-ben pedig már csak 1,8 százalék. Ezzel párhuzamosan a multikulturalizmus negatív említését jelölő kód előfordulási aránya is csökkent.

Egy másik észrevétel, hogy az egyes programok tematikus fókuszra rendszerint változik. Ennek az egyik oka az lehet, hogy a pártoknak reflektálniuk kell a politikai diskurzusnak az éppen aktuális választási kampány során felmerülő legfőbb kérdéseire. Például az ODS 2010-es választási programjának nagyjából az egyötödét tették ki az általános gazdasági célok (per404), 2013-ban pedig a vállalkozások megsegítésére irányuló gazdaságpolitika (per402) kapott nagyobb hangsúlyt. Ezzel szemben 2017-ben már a kormányzás hatékonysága volt a leggyakrabban előforduló kód (per303). Feltételezhető, hogy az újonnan megjelent rendszerkritikus pártok közül a Cseh Kalózpárt stabilabb preferenciákkal rendelkezik, hiszen a közigazgatás hatékonysága mellett az információs szabadság jelenti általában a különböző országokban működő kalózpártok fő programját. Mivel azonban az MPD-adatbázisba az ő 2021-es választásra készített programjuk sem került még be, nem tudjuk megvizsgálni, hogy ez valóban így van-e. Hasonló a helyzet a STAN esetében is, amely 2017-ben a kormányzat és a közigazgatás hatékonyságára helyezte a hangsúlyt a programjában, de a demokratikus berendezkedés előmozdítása (az emberi és polgári jogok – köztük a szólás-, a sajtó- és a gyülekezési szabadság – fontossága), valamint a decentralizáció is sokszor felmerült.

A visegrádi együttműködés a választási programokban

A választási programok áttekintése arra enged következtetni, hogy a visegrádi együttműködés csak a 2017-re vált központi témává a cseh politikai diskurzusban, az 2010-ben és 2013-ban nem szerepelt sem az ODS, sem a KDU–ČSL programjában. 2010-ben még a TOP 09 sem említette Visegrádot, ám 2013-ban már igen: A párt akkor az uniós érdekérvényesítés terén kínálkozó lehetőségként tekintett a V4-ekre, a 2017-es programjában pedig már az együttműködés minőségének a javítása szerepelt célként. A dokumentumban amellet érveltek, hogy arra a V4-ekről kialakult negatív kép miatt van szükség. A 2017-es választási programjában már a KDU–ČSL, valamint a STAN is szorgalmazta a V4-ekkel való kapcsolatok mélyítését. Külön említést érdemel,

hogy a V4+ formátumot mindkét párt programjában a régió többi államával való kapcsolatépítés fontos eszközeként határozták meg. A Cseh Kalózpárt és az ODS viszont még a 2017-es programjában tartotta fontosnak megemlíteni a V4-et. Az Együtt formációnak a 2021-es választásra készült dokumentumában azonban – a koalíció részes pártjainak a kompromisszuma nyomán – már jelen volt a Visegrádi csoporttal való stratégiai együttműködés mint cél. A Kalózok–STAN programjába viszont az került be, hogy Csehországnak az EU-n belüli befolyását úgy tudják megerősíteni, ha nem korlátozzák magunkat a V4-országokkal való együttműködésre. E két párt inkább a nemzetközi porondon való ideológiai alapú együttműködés felé hajlana. Mindez arra enged következtetni, hogy a visegrádi együttműködés a 2010-es évek első felében még nem képezte a politikai diskurzus meghatározó részét, így a pártok nem tartották feltétlenül szükségesnek, hogy említést tegyenek róla a választási programjukban. A V4 ügyfentossága (*issue salience*) valószínűleg a későbbiekben növekedett meg – a migrációs válságban betöltött szerepe, valamint a magyar és a lengyel kormányt ért nemzetközi kritikák hatására.

Konklúzió

A cseh külpolitikai identitás egyik alapeleme a kisállamisági lét. Ez a csehek történelmi tapasztalataiból és az ország külpolitikáját meghatározó szereplők által érzékelt geopolitikai sebezhetőségből táplálkozik. A modern cseh külpolitikai identitás fontos elemét képezi az európai értékek és hagyományok melletti elköteleződés, a demokrácia és az emberi jogok támogatása, a Nyugathoz tartozás eszméje, a kiszolgáltatottságtól és az áldozattá válástól való félelem, valamint a marginalizálódás vagy a perifériára szorulás elkerülése iránti törekvés.

A jelenlegi cseh koalíciós kormány pártjainak a külpolitikai elképzelései alapján arra lehet következtetni, hogy egyik sem tér el jelentős mértékben a klasszikus cseh orientációtól, a külpolitikai diskurzusban

pedig – a szélsőséges pártokon kívül – egyetlen szereplő sem kérdőjelezi meg az országnak a Nyugat részeként vallott csoportidentitását. Bár fontos megjegyezni, hogy a Nyugathoz való tartozás alatt már nem feltétlenül mindenki ugyanazt érti, hiszen e téren az atlantista és az európai tábor verseng egymással.

A visegrádi együttműködésben való részvétel szükségességét a jelenlegi kormánypártok nem vonják kétségbe, inkább csak a magyar és a lengyel kormány belpolitikai eseményeitől próbálnak elhatárolódni. Ehhez a cseh külpolitika hagyományos értékeire hivatkoznak. Ráadásul a cseh külpolitikai identitásra jellemző az elszigeteltségtől és a perifériára szorulástól való félelem. Márpedig a migrációs válság kapcsán a V4-ekről kialakult negatív kép miatt a külpolitika alakítói aggódni kezdtek amiatt, hogy elszigetelődhetnek Európától, és perifériára kerülnek. Így a klausi hagyományokból táplálkozó „cseh exkluzivitás” narratívája ebben az új köntösben köszön vissza napjaink cseh külpolitikai diskurzusában.

A választási programok tartalomelemzése során egyértelműen kiderült, hogy a visegrádi együttműködés a 2010-es évek elején még nem képezte a politikai diskurzus meghatározó részét, így a pártok nem tartották szükségesnek, hogy említést tegyenek róla. A V4-es ügyek fontossága a migrációs válság, illetve a magyar és a lengyel kormányt ért uniós kritikák hatására növekedett meg.

Az említett történelmi beidegződés és a V4-ek fokozódó jelentősége következtében bizonyos politikai csoportok életre hívták a „V2+2” formátumot, amelynek a lényege Budapestnek és Varsónak a negatív különbségtétel eszközével történő elkülönítése a Prága–Pozsony–tengelytől. Fontos azonban ismételten kiemelni, hogy a cseh külpolitikai szereplők nem magának a visegrádi együttműködésnek a szükségességét vonják kétségbe, hanem a magyar és a lengyel kormány belpolitikai fejleményeitől próbálnak elhatárolódni.

Irodalomjegyzék

- Abdelal, Rawi, Herrera, Yoshiko, Johnston, Alastair Ian és McDermott, Rose (2006). Identity as a Variable. *Perspectives on Politics*, 4(4), 695–711. A letöltés ideje: 2022. január 12. <https://doi.org/10.1017/S1537592706060440>.
- Baun, Michael és Marek, Dan (2009). Czech Foreign Policy and EU Membership: Europeanization and Domestic Sources. *Eleventh Biennial Conference of the European Studies Association*, April, 23–25. A letöltés ideje: 2021. december 29. http://aei.pitt.edu/33023/1/Baun._Michael.pdf.
- Berger, Peter L. és Luckmann, Thomas (1991). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Beyer, Jessica, Gstöhl, Sieglinde, Ingebritsen, Christine és Neumann, Iver (szerk.) (2006). *Small States in International Relations*. Reykjavík: University of Iceland Press.
- Cabada, Ladislav (2005). Czech Foreign Policy – Small State or Middle Power Approach? *Politics in Central Europe*, 1(1), 30–45. A letöltés ideje: 2022. január 12. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaoar-61247>.
- Český statistický úřad (2021a). Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 8.10. – 9.10.2021. A letöltés ideje: 2021. december 29. <https://volby.cz/pls/ps2021/ps2?xjazyk=CZ>.
- Český statistický úřad (2021b). Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Ústecký kraj. A letöltés ideje: 2021. december 29. <https://volby.cz/pls/ps2021/ps?xjazyk=CZ>.
- Drulák, Petr (2006). Between Geopolitics and Anti-Geopolitics: Czech Political Thought, *Geopolitics*, 11(3), 420–438.
- Drulák, Petr (2012). Czech Geopolitics: Struggling for Survival. In Stefano Guzzini (szerk.), *The Return of Geopolitics in Europe? Social Mechanisms and Foreign Policy Identity Crises* (77–100. o.).
- Fang, Matthew (2020). Czech Senate, Business Delegation Heading to Taiwan Despite Chinese Objections. *Radio Prague International*. A letöltés ideje: 2022. január 15. <https://english.radio.cz/czech-senate-business-delegation-heading-taiwan-despite-chinese-objections-8690505>.
- Fawn, Rick (2006). Reconstituting a National Identity: Ideologies in Czech Foreign Policy After the Split. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 19(3), 204–228. A letöltés ideje: 2021. december 29. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523270300660024>.

- Fearon, James (1999). *What Is Identity (As We Now Use the Word)?* Stanford, CA: Stanford University Press.
- Garai Nikolett (2018). A cseh kormányalakítási paradoxon (1.) A választásoktól a második Babiš-kormány megalakulásáig. *KKI-elemzések* (30). A letöltés ideje: 2022. január 12. https://kki.hu/assets/upload/30_KKI-elemzes_CZE_Garai_20180829.pdf.
- Garai Nikolett (szerk.) (2020). Hogyan változhat Kína megítélése Kelet–Közép-Európában a világjárvány hatására? *KKI 4:1* (16). A letöltés ideje: 2022. január 4. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/05/4_1_2020_16_Kina_KEu.pdf.
- Garai Nikolett (2021). Sub-Regionalism and Minilateralism in Contemporary Europe. *In Focus – The V4 and Central Europe. I.* 50–57.
- Garai Nikolett, Koncz-Kiss Júlia és Szalai Máté (szerk.) (2017). *A kisállamok kihívásai és lehetőségei a globalizált világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet. A letöltés ideje: 2021. december 28. <https://kki.hu/assets/upload/Kisellamok.pdf>.
- Hloušek, Vít és Kaniok, Petr (2021). Europe Forever? Czech Political Parties on the Orientation of Czech Foreign Policy. *East European Politics*, 37(4), 702–721. A letöltés ideje: 2022. január 10. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21599165.2020.1855424>.
- Kazharski, Aliakse (2019). Two Kinds of Small? The ‘EU Core’ in Slovak and Czech Geopolitical Imagination. *Journal of Contemporary European Studies*, 27(4), 424–438. A letöltés ideje: 2021. december 21. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2019.1598340>.
- Lazarová, Daniela (2020). Threats from China over Czech Visit to Taiwan Draw Sharp Response from Prague and Words of Support from International Community. *Radio Prague International*. A letöltés ideje: 2022. január 15. <https://english.radio.cz/threats-china-over-czech-visit-taiwan-draw-sharp-response-prague-and-words-8690923>.
- Manifesto Project* (2021) Manifesto Project Dataset Codebook (version 2021a). A letöltés ideje: 2022. május 5. <https://doi.org/10.25522/manifesto.mpds.2021a>.
- Morin, Jean-Frédéric és Paquin, Jonathan (2018). *Foreign Policy Analysis. A Toolbox*. Quebec: Palgrave Macmillan.
- Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic* (2015). Concept of the Czech Republic’s Foreign Policy. A letöltés ideje: 2021. december 29. https://www.mzv.cz/file/1574645/Concept_of_the_Czech_Republic_s_Foreign_Policy.pdf.

- Panke, Diana (2010). Small States in the European Union: Structural Disadvantages in EU Policy-Making and Counter-Strategies. *Journal of European Public Policy*, 17(6), 799–817. A letöltés ideje: 2022. január 12. <https://doi.org/10.1080/13501763.2010.486980>.
- Stork Fanni (2017). A kulturális diplomácia mint a kisállamok ellensúlyozó külpolitikai stratégiájának eszköze – Magyarország esete. In Garai Nikolett, Koncz-Kiss Júlia és Szalai Máté (szerk.). *A kisállamok kihívásai és lehetőségei a globalizált világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet. A letöltés ideje: 2021. december 28. <https://kki.hu/assets/upload/Kisellamok.pdf>.
- Szalai Máté (2021). *The Foreign Policy of Smaller Gulf States. Size, Power, and Regime Stability in the Middle East*. London: Taylor & Francis.
- Thorhallsson, Baldur és Wivel, Anders (2006). Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know? *Cambridge Review of International Affairs* 19(4), 651–668. A letöltés ideje: 2021. december 29. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09557570601003502>.
- Volkens, Andrea *et al.* (2021). *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Version 2021a*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). <https://doi.org/10.25522/manifesto.mpds.2021>.
- Weiss, Tomáš (2011). Projecting the Re-Discovered: Czech Policy Towards Eastern Europe. *Perspectives*, 19(2), 27–44. A letöltés ideje: 2022. január 5. <http://www.jstor.org/stable/23616143>.
- Wendt, Alexander (1992). Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 2(46), 391–425.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics. First Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willoughby, Ian (2020). “I am a Taiwanese”: Czech Senate Speaker Channels JFK in Taipei. *Radio Prague International*. A letöltés ideje: 2022. január 15. <https://english.radio.cz/i-am-a-taiwanese-czech-senate-speaker-channels-jfk-taipei-8690805>.

A politikai identitást meghatározó változók és azok kódjainak előfordulási aránya az összes kódhoz képest az egyes pártok választási programjaiban, a *Manifesto Project Dataset* alapján (Volkens *et al.*, 2021)

Pártok		ODS					KDU-CSL			TOP09			Kalózpárt		STAN
Kód	Változó	2010	2013	2017	2010	2013	2017	2010	2013	2017	2013	2017	2017	2017	2017
per106	Béke: Bármilyen utalás a békében és a válságok megoldásának békés eszközeiben való hitre	0,079	0,336	0	0	0,299	0	0	0,167	0,455			0		0,191
per107	Internacionalizmus pozitív említése	2,619	1,846	1,093	0,256	2,096	2,057	1,345	1,338	4,091			1,354		1,053
per108	Európai Közösség/Európai Unió pozitív említése	2,302	0,336	1,913	2,901	0,898	1,799	1,644	2,007	5,909			0,387		1,627
per109	Internacionalizmus negatív említése	0,238	0	0	0,085	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
per110	Európai Közösség/Európai Unió negatív említése	1,429	1,342	3,005	0,085	0	0	0	0	0,364			0		0,096
per201	Szabadság és emberi jogok pozitív említése	3,651	4,027	3,552	1,877	3,593	1,028	1,495	2,676	3,727			3,482		1,34
per202	Demokrácia pozitív említése	4,206	4,027	4,645	5,973	5,689	3,342	3,737	11,873	7,364			9,865		9,569
per401	Szabad piacgazdaság pozitív említése	3,254	3,859	9,016	1,024	0,299	0,257	2,392	0,836	1,364			0,58		1,34
per406	Protekciónizmus pozitív említése	0,397	1,846	1,366	1,024	1,198	2,314	1,046	0,836	0,455			1,354		1,531
per407	Protekciónizmus negatív említése	0,159	0	0	0	0	0	0,149	0,167	0,182			0		0,096
per603	Hagyományos erkölcs pozitív említése	1,825	0,336	0,546	6,485	1,198	1,799	1,794	2,174	1,545			0,387		0,096
per604	Hagyományos erkölcs negatív említése	0	0	0	0	0	0	0,149	0	0			0,193		0
per607	Multikulturalizmus pozitív említése	0	0,168	0	0	0	0	0	0	0,091			0		0
per608	Multikulturalizmus negatív említése	0,556	0,336	0	0,683	0,599	0,257	0	0	0,182			0		0